

Inte mycket har förändrats på 22 år

ARBETSLÖSHET OCH FRÄMLINGSFIENTLIGHET. Det gläder mig att Säfte-Tidningen återpublicerar min artikel från nästan precis 22 år sedan, den 15 oktober 1992. Det sorgliga är att mycket av de problem artikeln handlar om består eller har förvärrats: Arbetslöshet, främlingsfientlighet och brister i äldreomsorg och i utbildning.

Det är i den helheten problemen finns och där

måste också lösningen sökas. Fabriksnedläggningar som Volvo Buss i Säfte nyligen, ungdomsarbetslöshet, brister i välfärden, tomma lägenheter och affärslokaler, stort flyktmottagande – där finns grogrund för fientlighet mot invandrare eller i vart fall för önskan om begränsning i invandringen, ofta av ekonomiska skäl, ibland med direkt främlingsfientliga förtecken. Det är där vi måste börja,

förstå orsakerna i samhället och göra något åt dem.

Då, 1992, rådde arbetslöshet och då fanns det kortlivade Ny Demokrati (med Bert Karlsson och Ian Wachtmeister, den senare nu rådgivare till Sverigedemokraterna). Med sina fascistiska och rasistiska rötter och ledande företrädare idag är Sverigedemokraterna ett större hot mot solidaritet och gemenskap i det svenska samhället.

Invandringen är större och arbetslösheten fortsatt hög. Alla medborgare och partier har anledning analysera de samhällsförhållanden som leder till röster på Sverigedemokraterna och visa på möjliga solidariska lösningar.

Även om artikeln som helhet står sig väl har jag tagit bort ett stycke med tio rader. För de yngre läsarna kan nämnas att jag i stället för gulaschbaroner (som berikat sig genom

spekulation i kristider) skriver gulaschbaroner med anspelning på Ny Demokratiska slogan om att skapa drag under gulascherna.

Bengt Westerberg var partiledare för ett socialliberalt folkparti (till skillnad från det som idag ibland kallas kravliberalt). Vidare skriver jag om att flyktmottagande leder till jobb och intäkter för kommunen som får ersättning, men det borde nog

framhållits att det ändå kortsiktigt är en samhälls-ekonomisk kostnad.

Åke Sandberg är idag professor emeritus vid Stockholms universitet. Han har under det gångna året utgivit boken **Nordic Lights** (SNS 2013) om arbete och företagsledning i Skandinavien och **Värden i välfärden** (Arena idé 2014) om styrning efter New public management.

Åke Sandbergs insändare publicerad i Säfte-Tidningen 15 oktober 1992

Arbetslösheten föder främlingshat

"Hata arbetslösheten" för de arbetslösa, de nya svenskarnas och ekonomins skull

Det är inte svårt att förstå arbetslösa ungdomar som blir ledsna och förbannade av att inte få jobb. Och det är klart att den ilskan lätt går ut över arbetsförmedlingen (AF) - det är ju dom som har som jobb att ordna jobb.

Säfte-Tidningen har haft flera insändare från ungdomar som är besvikna på AF i Säfte (17, 24 och 26 sept.) Det är bra att förväntningar och kritik kommer till uttryck. Det är rätt att vara förbannad när man inte har jobb, inte kan göra nytta och tjäna pengar. Men arbetslösheten i Säfte kan inte avskaffas genom AF-kontoret. Jobben är närmast obefintliga och de arbetslösa många.

Arbetslöshet och främlingshat

Besvikelsen över att inte ha ett jobb leder inte bara till oberättade attacker på AF, den ger också grogrund för fördomar och hat mot svenskar som inte är födda i Sverige. Som ST-läsare i förskingringen har jag upprört över allt främlingshat som kommit i dagen i insändare i tidningen. Det är riktigt, anser jag, att publicera insändare som dessa, så att fördomarna kommer fram i ljuset. Först då kan de bemötas. Men då är det viktigt att vi alla reagerar, säger ifrån, tar upp frågan i skolorna och på arbetsplatserna, skriver insändare och artiklar som svar. Och en lokalutgåva har ett ansvar att publicera "kalla fakta" om allt av intresse på orten, t ex om flyktingar och nya svenskar, både positiva och negativa sidor. Jag vill med denna artikel bidra till ett allvarigt samtal om dessa ting. Den tar en stund att läsa, ty fördomar kan inte bemötas kort med motfördomar; det krävs analys och resonemang. Vårt "de gamla svenskarnas" förhållande till "de nya svenskarna" är tillsammans med arbetslösheten, 90-talets största samhällsproblem.

Senast den i en insändare av 8 oktober ser vi detta samband mellan arbetslöshet och främlingshat. Signaturen "Oändligt trött, arbetslös" (inte oväntat anonym) vill stoppa invandring och stoppa "flummare som i första hand leds av Bengt Westerbergs ideologier om solidaritet och obegränsade resurser. /.../ Resten, realisterna, får ägna sig åt att med all kraft jobba för landets framtid genom att få fart på företagen, skapa nya jobb /.../ Arbetslösa svenskar som "har betalat skatt och gjort rätt för sig är de som i första hand har rätt till samhällsinsatser."

Det är tragiskt med arbetslöshet, och den trötthet och låga självkänsla som följer med den. Än mer tragisk är när den i sin tur leder till angrepp på dem som är ännu mer utsatta,

mot flyktingar som förstås är arbetslösa, men också tvingats lämna sitt land. En viss solidaritet med arbetslösa svenskar som är födda i Sverige (eller räcker det med att ha bott här länge och betalat skatt?) uttrycker insändaren. Men de som sträcker sitt ansvar även till de svenskar som inte bott här så länge kallar insändaren med ett misslyckat försök till ironi för "Bengt ... och de andra "solidaritetskämparna". Men, det är just vad de är: Kämparna för solidaritet i en värld där människor i olika länder kommer varandra närmare. Solidariteten kan inte stanna vid gränsen till Norge eller andra främmande länder. Bengt Westerberg, som sannoligen är en anhängare av en effektiv marknadsekonomi och alls inte tror att landet eller staten har "obegränsade resurser" förenar denna grundsyn med en solidaritet med utsatta och svaga grupper i en god socialliberal tradition. Vi kan vara gladda åt en så konsekvent och rättfram politiker, som i Sveriges riksdag och regering håller rent mot invandrarhat, gulaschbaroner och deras partier. Och som nu senast förhindrade en möjlig uppgörelse mellan Bildt och Wachtmeister, som säkert skulle gått än mer ut över svaga grupper än uppgörelsen med socialdemokraterna.

Ovan ställer den arbetslöse insändarskribenten arbetslösa mot invandrare. Ett annat exempel ur den populistiska propagandan är pensionärer mot svältande i u-länder. Det är vanligt i den högerextrema ideologin att ställa en svag grupp mot en annan. Båda grupperna blir förlorare och de tunga intressena, ofta ekonomiska, bakom högerextremismen tar hem spelet och vinsten. Utspillet av Tysklands arbetslösa mot judarna på 30-talet är det oerhörda varnande exemplet på hur farlig kombinationen ekonomisk kris, arbetslöshet och främlingshat är.

Kampanjen på ST:s insändarsidor liksom de opinioner som den, mer eller mindre riktigt speglar, har effekt: Det blir ingen förläggning på Krokstad för flyktbarn som är föräldralösa eller annars har särskilda behov. (ST 8 och 10 okt.)

Det är ett sorgligt exempel. Därför måste vi protestera och visa att de t ex arbetslösa som vill stoppa invandringen är underprivilegerade människor, ibland okunniga, ofta osäkra och nedstämda, värda medkänsla i deras svåra livssituation; men deras åsikter är inte representativa för befolkningen vare sig i Säfte eller annorstädes.

Flyktingar skapar mer jobb i bygden än regionalstödet

Det är också så att flyktmottagning skapar nya arbe-

ten och sparar pengar för kommuner och t ex deras bostadsbolag. I Kramfors t ex har flyktmottagningen skapat 90 heltidsjobb och dessutom tillkommer 80 statliga miljoner, som omsätts i regionen.

Dagens Nyheters rubrik (12 okt 92) är: "Flyktingar räddningen för krisorten. Betyder mer än regionalstödet." Jag citerar DN: "Tomma hus som skulle kosta bostadsföretag och skattebetalare pengar fylls, förläggningarna ger nya arbeten, både direkt och indirekt genom inköp av lokala tjänster. Och de lokala handlarna får sälja mer i butiker, som annars kanske skulle ha varit nedläggningshotade."

Bara för Uppland, Dalarna och Norrland kostar förläggning och kommunstöd ett par miljarder kr att jämföra med regionalstödet, som är 2,6 miljarder för hela landet! Beräkningar i Kramfors visar att varje flykting i snitt drar in över 200 kr. Då är allt inräknat: löner, dagbidrag, lokaler, bostäder och köpta tjänster.

Arbetslösheten ger sprickor i välfärdsbygget

Det talas idag om att "bygga ett gemensamt europeiskt hus" (Gorbatsjovs ord). Men många våningar i det huset är nu på väg att raseras genom arbetslöshet och ekonomisk kris.

Välfärdsbyggena riskerar att spricka om arbetslösheten blir stor och permanent. Solidaritet och gemenskap hotas. Passivitet och aggressivitet frodas. Det behövs därför en genomlysning av arbetslösheten som ett problem för oss alla.

Visst kan AF säkert, liksom alla företag och förvaltningar, förbättras. Och det har skett i hög grad de senaste tio åren. Under Allan Larssons ledning inleddes en nyorientering, decentralisering och marknadsorientering av hela verksamheten. Den omställningen har inneburit stora utmaningar för personalen, såväl påfrestningar som möjligheter, men den bär frukt i ett mer aktivt arbetssätt i förhållande till både arbetsgivare och arbetssökande. Utan denna förnyelse skulle AF i dagens extremt svåra situation med mångdubblad arbetslöshet ha ännu mindre möjligheter att klara alla krav och förhoppningar. Men i hög grad är de nya arbetssätten svåra att förverkliga idag i ett läge när köerna av arbetssökande och högarna av papper att behandla kan verka oändliga. Särskilt när besparingskrav tvingar fram nedskärningar av personalen samtidigt som behoven växer. Tendenser till utarbetning och utbrändhet är vanliga på landets arbetsförmedlingar idag. Det var t ex tydligt vid utbildningsdagarna med arbetsförmedlarna i Stockholms län nyligen.

Det är omöjligt att finna eller skapa arbeten till ens en bråkdel av de ca 11 000 arbetslösa plus ca 7 000 varslade eller i beredskapsarbeten mm; förmedlingarna i Värmland har 25 000 sökande per månad. Som länsarbetsdirektör Runar Ericsson framhöll i ST den 15 sept. är resurserna så små att utbildning eller beredskapsarbeten bara kan ordnas till en del av de sökande. Och både kommuner, landsting och företag är i kris och har svårt att skapa ungdomspraktikplatser.

Läget är tuft. För alla enskilda arbetslösa och för landet genom förlust av produktion och uppluckring av sammanhållning och solidaritet genom ökade klyftor. Vi ser av europeiska erfarenheter hur lätt det är att en hög arbetslöshetsnivå blir permanent, börjar ses som "normal". Stora grupper av medborgare hamnar utanför den reguljära arbetsmarknaden; vi ser i många länder en tendens till ett två-tredjeds-samhälle av relativt välbeställda och en tredjedel som hamnar utanför. Ett sådant samhälle är inte ett folkhem utan en utslagningsapparat.

Ett uppdelat samhälle föder gärna handlingsförlamning och apati eller också aggressivitet och hat mot avvikande. Man lägger skulden där den inte hör hemma. Arbetsförmedlingen har inte skapat arbetslösheten, och dess resurser är anpassade till det traditionella svenska samhället med full sysselsättning.

"Strukturfascism" och förtakt för svaghet

Strukturfascism talar den norske sociologiprofessorn Ottar Brox om: Människor i underläge, hotade av utslagning i ett samhälle med stora klyftor söker gärna en grupp som har det ännu sämre att lägga skulden på, att hata. Det har med fascismens grundläggande mekanismer att göra, för dess människosyn innebär ett "förtakt för svaghet". Som egentligen är en rädsla för den egna svagheten och ett försök att själva bli stark genom att framhäva andras svaghet. Filosofen Harald Ofstad skriver om detta i en bok med just titeln "Vårt förtakt för svaghet".

Långvarig arbetslöshet är för de flesta av oss en personlig katastrof, ty arbetet ger inte bara bröd för dagen utan också mening i tillvaron, sociala kontakter, fungerande vardagsrutiner osv. Arbetslöshet skapar inte bara ekonomiska problem utan också personliga: rotlöshet, känslor av värdelöshet, isolering osv. Så är det för arbetslösa idag, liksom det var i det 30-talets Marienthal i Tyskland som Marie Jahoda och hennes sociologkollegor undersökte.

Man kan förstå frustrerade ungdomars aggressivitet mot det de uppfattar som

"samhällsföreträdare" och då framför allt AF-anställda och man kan förstå bakgrunden till deras främlingshat - men vi får aldrig acceptera det. Varhelst rasismen sticker upp sitt fula tryne måste vi alla bemöta och bekämpa det. Och ska den kampen bli framgångsrik måste grogrund - politisk och ekonomisk kris och dess konsekvens arbetslösheten undanröjas.

Kampen för arbete åt alla och för solidaritet med utsatta grupper som flyktingar och invandrare är två sidor av samma strävan till ett mänskligt samhälle.

Arbetslöshetens konsekvenser

En omfattande arbetslöshet är alltså inget isolerat utan ett av flera sammanhängande stora samhällsproblem. Den är som Runar Ericsson skriver allas vår angelägenhet. Den är det, ty till arbetslöshetens effekter hör

- förlorad produktion i ett läge när svensk ekonomi behöver ta tillvara all sin produktiva förmåga inte minst i exportindustrin
- ungdomar som upplever att de inte behövs; det är den sämsta tänkbara start på ett arbetsliv
- utslagning inte minst av medelålders arbetslösa, alkoholism har en god grogrund
- ett samhälle med växande klyftor mellan dem som har och inte har, mellan vinnare och förlorare i en omänsklig kamp för snäva egenintressen.
- dvs ett samhälle där solidaritet och gemenskap ersätts av egoism, folkhem ersätts av en utslagningsapparat med många som förlorar självkänsla och förtäste
- och som en konsekvens ett samhälle med främlingshat och förtakt för svaghet, som kan leda till
- en grogrund för en växande, växande högerextremism som vi nu hör förespråkas även i Sveriges riksdag.

"Hata arbetslösheten"

Hat bör inte, kan inte, mötas med hat. Men bortsett från ord-

Åke Sandberg är forskningsledare vid Arbetslivscentrum och adj. professor i Industriell ekonomi vid Kungl tekniska högskolan i Stockholm. Han är bördig från Säfte.

valet, som i vårt sammanhang kan verka lite malplacerat, ligger det oerhört mycket i en slogan som: "Hata arbetslösheten!"

Ekonomiprofessorn Gösta Rehn, tillsammans med Rudolf Meidner en av konstruktörerna bakom den länge framgångsrika svenska modellen" för arbete och industriell utveckling, brukar säga "Hata inflationen!". Han betonade detta mål ty han, och vi alla, kunde med fog ta en hög sysselsättning som rätt given i Sverige fram till ganska nyligen.

Att hata arbetslösheten som fenomen, genom en politik som undanröjer den, är i dagens läge det bästa stödet till de arbetslösa och den bästa försäkringen mot sönnerfall av samhällsproblem i det svenska samhället och mot främlingshat och utslagning. Det arbetet bör idag stå högst på dagordningen för oss alla både i vardagsliv och på jobbet, för fackliga ledare, för företags- och kommunledare, för politiker och tjänstemän. Dagens problem är så groteska att allas vår insats är nödvändig, för att skapa ett samhälle med arbete och gemenskap för alla.

Åke Sandberg

Åke Sandberg

Lästips
Ottar Brox: Strukturfascism och andra essäer, Prisma 1972
Lena Gonäs och Lars Joelsson, Arbetslösheten i Sverige på 30-talet och idag, Arbetslivscentrum, 1986.
Marie Jahoda m fl, Die Arbeitslosen von Marien-

thal, Demoskopie, Allensbach 1960 (Första uppl 1933)
Urban Janlert och Rudolf Meidner: Vad säger forskningen om arbetslöshetens individuella effekter?, Ekonomisk debatt, okt 1992.
Harald Ofstad, Vårt förtakt för svaghet, Prisma 1987.